

Články

VZDĚLÁVÁNÍ A AKTUÁLNÍ VÝCHOVNÉ PROBLÉMY

Jarmila Skalková

Soudobé základní školské dokumenty (jako Národní program rozvoje vzdělávání a vzdělávací soustavy České republiky z r. 2001, Školský zákon ze dne 24. září 2004, Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky 2005, rámcové vzdělávací programy aj.) vycházejí z podmínek širokého společenského kontextu učící se a globalizující se společnosti. Opírají se při tom především o politicko-ekonomické a sociálně-politické analýzy jak zahraničních publikací, tak i domácích autorů.

Pokusím se postihnout některé další dimenze a hlubší kořeny problematiky vzdělávání a výchovy dnešních dnů. Jsou těsně spjaty s otázkou, jaké pojetí světa a člověka máme na mysli, uvažujeme-li o jeho vzdělávání a výchově. Naléhavost této otázky se v současnosti velmi aktualizuje. Zpřítomňuje a oživuje se v důsledku mnoha situací, které se odehrávají v reálné životní praxi mládeže i dospělých. Úlohou kritického myšlení je odhalovat je a formulovat jako řešitelné problémy. Ukazuje se, že mají celou řadu konkrétních podob.

V souvislosti s uplatňováním výsledků vědy a techniky ve školním vzdělávání, spolu s oprávněným pozitivním hodnocením, kriticky poukážeme (stejně oprávněně) na bujení nežádoucího encyklopedismu. Méně pozornosti se ale věnuje skutečnosti, že množství poznatků a ovládnání moderní techniky samo o sobě nezajistí kulturnost osobnosti mladého člověka. Také úroveň vzdělanosti společnosti neznamená pouze, že nemáme analfabety a maximální procento populace projde určitými stupni školského systému (i když pochopitelně to je důležité). Školský systém nelze redukovat na jakýsi výtah k dobrému zaměstnání a kariéernímu růstu. Vzdělávání, které poskytuje, by mělo zahrnovat i pěstování určité úrovně kulturnosti mladého člověka, jež se projevuje např. ve vztahu k lidem, ve vlastním sebehodnocení, v kultivování

svého okolí a přírody, v určitém respektu a úctě k hodnotám intelektuálním, mravním i estetickým, v odmítní různých forem hrubosti a násilnictví. A to je také i proto důležité, že mladí lidé mají možnost každodenně pozorovat v běžném životě veřejném i politickém nesčetné projevy slovní obhroublosti i přímo fyzické hrubosti. Právě školní vzdělávání může dávat základ kritériím hodnocení, která se budou rozvíjet v dalším vývoji mladého člověka.

Role moderní techniky ve vzdělávacím procesu, její ovládnání a využívání je nepochybně nezastupitelná. Ovšem v procesu vzdělávání mladých lidí nelze přehlížet, že jednostranná orientace tímto směrem posiluje zároveň určité abstraktní zvěcnělé rysy lidské činnosti. Jestliže se mladý člověk jednostranně pohybuje v dimenzích technických aparatur a abstraktních schémat počítačů, kde lze vše naplánovat, propočítat, zkontrolovat a pak zase nakonec smazat, neprožívá vlastně odpovědnost za svou činnost. Oslabuje se nebo dokonce se ztrácí etická dimenze, která v reálném životě provází každé lidské jednání.

Podobně moderní technické prostředky, jako např. televize, nepochybně obohacují a pronikavě rozšiřují vzdělávací možnosti. Ovšem ani zde nelze nevidět kromě přínosu celou řadu otázek. Současný stav prezentace nejrůznějších pořadů navozuje nezřídka stav, kdy dochází k relativizaci opravdovosti a zábavy. Některé závažné situace a problémy se v nich předvádějí jako „sledovatelské taháky“, různé plytké seriály jsou vnímány jako závažné. Mimo jiné vedou k zjednodušování a zproblematizování mnoha morálních kritérií.

Nezbytné žurnalistické zkratky vedou nezřídka k zjednodušování a povrchnímu myšlení, mělkému racionalismu. Na každém kroku, v tisku, televizi aj, se setkáváme s tím, že věcně zdůvodňující argumentace

je nahrazována rychle přejímanými dohady, podsunovanými náznaky, formulacemi dojmů a domněnek, různých poodhalovaných podezření. Je důležité, aby v utvářejícím se myšlení a názorech mladých lidí tyto sociální jevy nevedly ke lhostejnému nebo negativnímu postoji k celospolečenským tématům, ke znechucení politikou, která něco jiného dělá a něco jiného říká. Tento mělký racionalismus zároveň paradoxně otevírá prostor pro jakousi iracionalizaci. Důsledky takového povrchního myšlení jsou i situace, kdy mythos zatlačí logos (racionální argumentaci). Ovšem růst iracionalizmu, např. šíření různých astrologických a kartářských praktik, vede snadněji k manipulovatelnosti člověkem.

Spolu s převládající povrchností se ztrácí i určitá míra vkusu, jak o tom svědčí např. výstava preparovaných mužských těl a koster. V diskusi o ní, při její obhajobě převládá argumentace právní (není to nic proti zákonu, je zde svoboda projevu). Těžko také obstojí argumentace, že hlavním jejím cílem je vzdělávání. Jde spíše o atrakci, hrající si na vědu či umění, o dobře zaplacenou senzaci, která překračuje mezní polohu vkusu a etických aspektů. Bohužel dnes se nezřídka míra vkusu, noblesa, pokládá spíše za jakýsi zastaralý přežitek, a zároveň jakoby se vytrácela přirozená úcta a pokora před smrtí.

Mladé lidi realita života velice často ujišťuje, že chytráctví se vyplácí více než poctivost. Zároveň mají možnost sledovat, jak obtížné je tyto negativní jevy překonávat. a oni si to plně uvědomují. O tom svědčí např. slova mladého vysokoškola, který mi při jedné rozmluvě otevřeně řekl: „Já vím, paní profesorko, že máte pravdu, ale nemáte ani moc ani peníze.“

Soudobé životní tempo a trysk, formulované v učitelském prostředí sboroven obratem „nestíhám“, velice snadno vedou ke ztrátě podstatného. To se týká i školního vzdělávání. Hon za splněním osnov neumožňuje ani učitelům ani žákům klidné přemýšlení o tom, co je podstatné, na co je třeba především soustředit pozornost, zastavit se, promýšlet a prožívat hodnoty, které vzdělávací obsahy přinášejí. A tak je na místě připomenout slova J. A. Komenského „...k čemu je toto kvaltování dobré?“

Závěrem je možno formulovat otázku: spojujeme vzdělávání mladých lidí ve vědě a technice, včetně získávání nejmodernějších poznatků, dostatečně také s cestami, které jim pomáhají chápat lidské dimenze, jako je odpovědnost, ochota pozorně naslouchat druhým, chápat lidskou důstojnost? Vytváříme si v procesu vzdělávání čas na to, abychom rozvíjeli schopnost sebereflexe mladého člověka, dovednost sebeovládání, dovednost zříci se něčeho, dovednost hodnotně užívat vlastního poznání? Úlohou kritického myšlení, jež je součástí výchovné funkce vzdělávání mládeže, je učit vidět negativní aspekty společenské reality, v níž žije, nepodléhat jim, protestovat proti nim, řešit problémy pozitivní cestou vpřed. Všech typů a stupňů škol, školských a vzdělávacích zařízení se týká otázka: rozvíjejí vzdělávací instituce takovou charakterovou výchovu, která by u mladé generace vytvářela předpoklady pro správné užívání vlastní síly a moci?

Co to tedy znamená, že mladý člověk má být připraven pro společnost, v níž žije a bude žít ?

Má se pouze adaptovat na její podmínky anebo je přesahovat a v jakém smyslu?